

Buitenspel met losse dingen

Kees Both

Buiten spelen met losse dingen waar kinderen nog van alles mee kunnen doen – in het bijzonder natuurlijk materiaal – is een sterke stimulans voor de ontwikkeling van creativiteit. Het is een van de factoren waarom kinderen zo graag in een groene omgeving spelen.

Drie basisscholen in Zuid-Limburg, *De Perroen* en *De Spiegel* in Maastricht en *De Bundeling* in Bunde en begeleider Paul Janssen van CNME Maastricht, zijn inspiratiebron geweest voor dit artikel over spelen met los materiaal op de speelplaats. Hun ervaringen worden in verschillende voorbeelden beschreven, zoals het bouwen met bakstenen en natuursteen, 'soep' maken, tijdelijke kunstwerken op het plein maken en zelfs een huis bouwen. En daarbij nog een lijst met andere ideeën.

Container met stenen

Er wordt een container met reeds eerder gebruikte bakstenen bij de school afgeleverd. Die zijn bestemd voor stapelmuurtjes in de natuurtuin die in aanleg is. Een deel wordt uitgeladen, klaar om naar de plek vervoerd te worden waar de muurtjes komen. In de pauze gaan kinderen met die stenen spelen. Teamleden zien het even aan, zien de grote betrokkenheid van de kinderen en dat zij voorzichtig met het materiaal omgaan en laten hen begaan. Er worden figuren gelegd

met de stenen. Anderen gaan muurtjes stapelen en bouwen samen aan een huis. Binnen korte tijd wordt een groot deel van het plein ingenomen door bouwsels. Omdat de stenen voor de tuin bestemd zijn moeten ze na de pauze weer op de stapel en in de container.

Diezelfde week helpen de kinderen met het vervoer van de stenen naar waar de muurtjes moeten komen door in een lange rij steen voor steen door te geven. Ze vertellen hun leerkrachten ook dat ze het zo jammer vinden dat ze niet meer met stenen kunnen spelen. In het team wordt daarom besloten dat er opnieuw stenen zullen komen, maar nu om ermee te spelen. Die worden bewaard in een grote, stevige kist, met een slot erop. De kinderen van deze school zijn gewend aan het spelen met los spel materiaal: speciale schuimrubberen ballen, speciale hockeysticks, springtouwen, hoepels, e.a. Daarom weten ze ook zo goed met de stenen om te gaan. Kleuters spelen regelmatig op deze manier met losse materialen, bij oudere kinderen komt het veel minder voor. Dat is jammer, want de beschikbaarheid van losse dingen is zeer bevorderend voor de creativiteit.

Theorie van de losse dingen

Kinderen houden van materiaal met veelzijdige gebruiksmogelijkheden, dingen met variabelen en combinatiemogelijkheden. Constructiemateriaal heeft die mogelijkheden voor experimenten in zich, maar ook een doos met batterijen, lampjes, fittingen, draden en ander materiaal rond zwakstroom. Allemaal als regel spullen voor het binnen spelen. Bij het buitenspel zijn zand en water materiaal waar kinderen zeer veel kanten mee op kunnen; dit in tegenstelling tot speeltoestellen.

De stenen uit bovenstaand voorbeeld bieden talloze spel mogelijkheden, in de eigenschappen van het materiaal zelf en als prikkel voor de verbeeldingskracht.

Een landschapsarchitect formuleerde een 'theorie van de losse dingen' (Nicholson, 1971): *In een omgeving is de mate waarin een beroep gedaan wordt op inventiviteit en creativiteit en de mogelijkheden om echte ontdekkingen te doen recht evenredig aan het aantal mogelijkheden om te veranderen, te combineren, veelzijdig te gebruiken.*

Bouwen met bakstenen op het schoolplein

In de buitenruimte zijn mogelijkheden door volwassenen meestal vastgelegd in speeltoestellen en andere elementen in de omgeving. Kinderen bedenken daar zelf wel van alles bij, maar er is veel meer mogelijk als er meer 'losse dingen' zijn. In het bijzonder natuurrijke omgevingen waar kinderen nog iets kunnen veranderen, bieden een grote rijkdom aan losse dingen en dito spel mogelijkheden.

Anders bouwen

Belangrijk is in dit verband ook het onderscheid tussen enerzijds gestandaardiseerde materialen, met vaste maten en verhoudingen zoals bij de bakstenen en anderzijds niet-gestandaardiseerde materialen, zoals onbewerkte natuursteen. Vergelijk het laatste eens met de manier waarop een vogel een nest bouwt (Storm, 1971). Die zoekt nestmateriaal – strootjes en takjes van verschillende lengte en vaak ook andere materialen. De keuze van soort en grootte van het nestmateriaal verschilt per vogelsoort. Zanglijsters verwerken bijvoorbeeld vaak plastic in hun nest! Alles van niet-gestandaardiseerd materiaal; ze maken het met hun snavel tot een min of meer geordend geheel, van de in onze ogen slordige nesten van houtduiven tot en met de kunstige bolvormige nesten van staartmezen. De prehistorische mens deed iets vergelijkbaars – zocht een steen die relatief gemakkelijk tot een vuistbijl bewerkt kon worden. Nu nog zijn er mensen die zo werken, bijvoorbeeld bij de gestapelde muren van natuursteen die in Schotland en elders als perceelscheiding dienen. Op schoolterreinen kunnen zulke muurtjes ook gemaakt worden, muurtjes die vaak fraai begroeid raken en waarin dieren een schuilplaats kunnen vinden. Als het materiaal zeer ongelijk is, zal het raadzaam zijn om ze vast te metselen om zo de continuïteit van de muurtjes te waarborgen. Daarbij zullen veel ruimtes tussen de stenen gelaten worden. Kleuters kunnen de oudere kinderen prima helpen bij dit metselen.

Kinderen in minder welvarende landen maken vanuit dit principe zelf hun eigen speelgoed en zijn daarin zeer creatief. Om dicht bij huis te blijven: als padvinder bouwden we met takken uit het bos, een zaag en een touw een keuken in ons zomerkamp, met pannerek, 'mokkenboom', enzovoort. Die manier van werken met materialen bedoelen we ook en vooral als we het over het spelen en werken met losse materialen hebben. De natuur is een topleverancier van niet-gestandaardiseerde losse dingen.

Soep en kunstwerken

Een activiteit die jonge kinderen graag en spontaan doen is materiaal fijn maken. Elzenkatjes, verrot hout, zachte steen zoals mergel, schors en dood blad, om enkele voorbeelden te noemen, worden fijn gemaakt door snijden en stampen. Daarvoor is een stevige ondergrond nodig, zoals een houtblok of houten tafelblad, de stenen rand van de zandbak of de bovenkant van

een muurtje. Bij de inrichting van de buitenruimte kan met deze behoefte rekening gehouden worden.

Kinderen gebruiken dat fijngestampte materiaal vaak om met andere materialen te mengen in water. Dergelijke brouwsels zijn in hun verbeelding soep of pap, een doktersdrankje of smeersels, enzovoort. Ze hebben volgens kinderen soms magische kracht.

Ook wordt het fijngemaakte materiaal wel gebruikt om op de grond mooie figuren als mandala's mee te maken, als vergankelijke kunstwerken, die door weer en wind worden aangetast. Ze kunnen gefotografeerd worden als ze nog nieuw zijn en later, als ze aangetast zijn door het weer, opnieuw.

Fijn, poederachtig materiaal kan in combinatie met stenen, modder en verschillende vezels zoals grasstengels ook gebruikt worden om op papier te 'schilderen'. Natte grond levert dan

kleurstoffen, maar bijvoorbeeld ook bloemblaadjes en gestampte rode steen. Losse kleine stenen kunnen ook mooi geordend worden, met vaak fraaie effecten. Ook hiervan worden foto's gemaakt. Bij het fijn maken van materiaal en het zo maken van pigmenten, gaat het initiatief vaak uit van kleuters en bouwen oudere kinderen dat dan verder uit.

Huis van natuurlijk materiaal

Bij het afscheid van groep 8 besluit een schoolteam om, aansluitend bij het werken met losse materialen, op het schoolterrein met de kinderen een groot huis te bouwen van takken, leem, hooi, grote stenen. De kinderen bouwen wel vaker provisorische hutten op het schoolterrein, maar hier gaat het om een huis waarin de schoolverlaters een nacht zullen slapen! De dragende palen worden door volwassenen, met behulp van oudere kinderen, geplaatst.

Om er zeker van te zijn dat de kinderen droog blijven en ook om tijdsredenen bestaat het dak uit tentdoek. Dan gaan de kinderen de wanden maken, te beginnen met een takkenraamwerk dat met touw wordt vastgezet. Het raamwerk wordt opgevuld met kleinere takken, hooi en tenslotte ook leem en modder en rondom aan de voet versterkt met grote stenen. Dat werk gebeurt in verticaal samengestelde teams, van kleuters tot en met groep 8. De jonge kinderen helpen met de modder, het hooi en de stenen, maar genieten soms ook even van samen-in-het-huis-in-aanbouw-zitten!

Als het huis klaar is, gaan de kinderen aan de slag met het bereiden van voedsel, waarbij ook graan fijngestampt wordt, vuur gemaakt, gekookt en samen gegeten wordt. En dan gaan alle fietsen in de hal van de school, worden de slaappleaatsen gereed gemaakt, gaat de schooldeur op slot en gaan de schoolverlaters en hun begeleiders naar bed in hun zelfgebouwde huis.

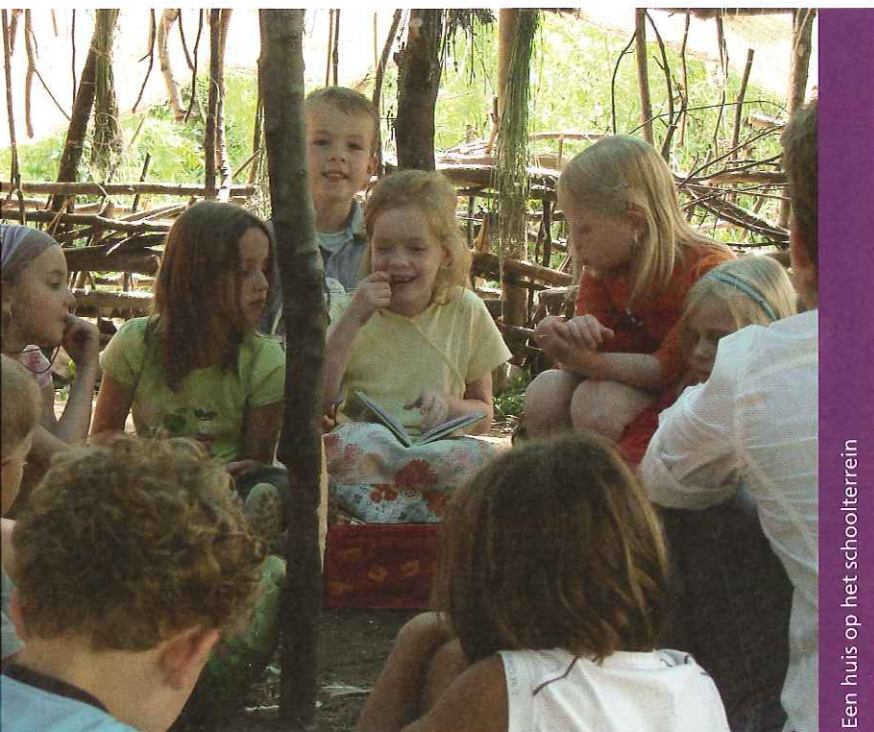
Deze activiteit mag wel een topper genoemd worden in het spelen met losse materialen op het schoolterrein. De romantiek ervan in de sfeer van Robinson Crusoe en de prehistorie spreekt kinderen van deze leeftijd beslist aan. En de kleuters? Zij helpen en genieten op hun manier.

Kees Both is onderwijspedagoog, deskundig op de gebieden van de Jenaplan-pedagogiek en de relatie kind – natuur (both0207@planet.nl)

Bronnen

- Bussink, M. (2006), *Lekker landschap*. Jan van Arkel, Utrecht.
- Dank, F./ J. Schofield (2008), *Ga buiten spelen*. Becht/ Gottmer, Haarlem.*
- Girndt, S./ H. Dietrich/ S. Aarts (1998), *Knutselen met natuurmaterialen*. Deltas, Aartsel.*
- Mabey, R. (2006), *Eetbare wilde planten*. Het Spectrum, Utrecht.
- Moore, R. (1989), Plant as play props. In: *Children's Environments Quarterly*, 6 (1989), nr. 1. (<http://www.colorado.edu/journals/cye>)
- Nicholson, S. (1971), How not to cheat children. The theory of loose parts. In: *Landscape Architecture Quarterly*, 62 (1).
- Stöcklin-Meier, S. (1981), *Een handvol natuur*. Intro, Nijkerk.*
- Storm, H.O. (1971), Eolithism and design. In: *Outlook* nr. 4, Winter.

Twee van de drie met sterretje gemerkte titels zijn (tijdelijk) uitverkocht, maar via internet of bibliotheek te lezen.

Een huis op het schoolterrein

Ideeënlijst

- **Water:** als er water op het schoolterrein is, een kleine en ondiepe poel of een waterbak, is dat aanleiding tot het maken van vlotjes en bootjes: van schors of van samengebonden takken met een blad of veer als zeil. Touw, lijm en plasticine kunnen handig zijn. Het vaartuig in evenwicht houden is een kunst op zich.
- **Delen van planten:** met plantendelen is van alles doen:
 - eten, bijvoorbeeld zuring, muur, zevenblad, jonge bladeren en scheuten van paardebloem ... en brandnetel als salade; bramen, rozenbottels (jam maken), sommige bloemen van wilde planten (zie boeken over eetbare wilde planten); grote bladeren kunnen dienen als bord.
 - jezelf versieren, bijvoorbeeld met een ketting van bessen, van stelen van de paardebloem ... of madeliefjes, met een kroon van bladeren;
 - reukwater maken, met name van bloemen, bijvoorbeeld rozenwater;
 - fluitjes maken, van een grashalm, een steel van de paardebloem waarbij een kant wordt platgedrukt, de stengel van fluitenkruid;
 - kleuren verzamelen voor kunstwerkjes; geef de kinderen als oefening een kaartje van stevig papier met een lik lijm erop (printstift), met de opdracht om bij bomen, struiken en andere planten verschillende kleuren te zoeken en een klein stukje daarvan op het kaartje te plakken;
 - mens- en dierfiguren maken; van stro, takken en ander materiaal kunnen dieren, poppetjes of monsters gemaakt worden, die in de tuin gezet worden en waarover voorts een speurtocht wordt gemaakt;
 - weven met natuurlijke vezels, zoals grashalmen, pitrus, e.a. binnen een frame van een gebogen tak;
 - grappige dingen maken, zoals 'waterman-netjes': de steel van een paardebloem aan beide kanten een paar keer diep insnijden en in water leggen, waardoor allerlei krullen en tierlantijnen ontstaan;
- **Mobiles maken en ophangen.**
- **'Schat zoeken':** een mooi, interessant ding zoeken, tekenen of op andere wijze verbeelden en tentoonstellen.
- **Buitenatelier inrichten,** tijdelijk of meer permanent, voor het beeldhouwen met zachte steen zoals mergel, het werken met hout, enzovoort.